

KÖZÉP-EURÓPA DEMOGRÁFIÁJA AZ EXODUS UTÁN

Az Egyesült Királyságban az angol után ma a lengyel a második leggyakrabban beszélt nyelv.

Az uniós csatlakozás 2004-ben történelmi lehetőséget jelentett Közép- és Kelet-Európa (KKE) jelentős része számára. Lengyelország, Litvánia, Lettország, Észtország, Magyarország, Csehország, Szlovákia és Szlovénia optimizmussal tekintett a változás elé. A csatlakozást követő tömeges kivándorlás ugyanakkor tartós demográfiai, munkaerőpiaci és társadalmi kihívásokat hagyott maga után, amelyekre a magasan képzett európai munkaerő bevonása, a családok támogatása és a hazai gazdasági lehetőségek bővítése kínál potenciális válaszokat.

A kommunista stagnálás évtizedeit, majd az 1990-es évek kaotikus privatizációit követően ezek az országok ismét Európa centrumához kapcsolódhattak – hazatértek oda, ahová való tartozásukat évtizedeken át megtagadták. Ahogy II. János Pál pápa fogalmazott, a bővítés „létfontosságú lépés a megbékélés és az egység felé, amely lehetővé teszi, hogy Európa mindkét tüdejével lélegezzon”. Az új korszak azonban súlyos kihívást is magával hozott: a szabad mozgás a kivándorlás tömeges hullámát indította el, alapjaiban alakítva át a régió jövőjét.

A nyolc új tagállam nagy reményekkel lépett be az Unióba. A Nyugat-Európához képest fennálló jelentős bér- és életszínvonalbeli különbségek azonban milliókat csábítottak nyugatra. A Londonban, Dublinban vagy Berlinben elérhető fizetések otthon elképzelhetetlennek tűntek.

„Londonban takarítónőként négyszer annyit kerestem, mint otthon tanárként” – mondja Justyna, egy lengyel nő, aki férjével együtt költözött az Egyesült Királyságba, ahol a Brexit előtt hat évet élt.

Sokak számára az uniós tagság kevésbé az európai integrációt, mint inkább a kiutat jelentette. A kivándorlás mértéke próbára tette a régió ellenálló képességét: elszívta a képzett munkaerőt és tovább billentette a már amúgy is kedvezőtlen demográfiai folyamatokat. Két évtizeddel később a kivándorlás üteme mérséklődött, következményei azonban továbbra is velünk vannak.

A kivándorlás

A számok kíméletlen képet rajzolnak. A legsúlyosabb veszteséget Litvánia szenvedte el. Az ország lakossága 2004-ben még csaknem 3,5 millió fő volt, 2023-ra azonban 2,9 millió alá csökkent – ez 16,5 százalékos visszaesés.

Hasonló pályát járt be Lettország is. Lakossága a 2004-es 2,3 millióról 2023-ra 1,9 millióra csökkent. Ez 18 százalékos, mintegy 410 ezer fős veszteséget jelent. Az uniós csatlakozás óta nagyjából 400 ezren hagyták el az országot, elsősorban az alacsony bérek és a korlátozott munkalehetőségek miatt. Az Eurostat adatai szerint az A8 országok éves átlagos kivándorlási rátája 2004 és 2009 között 1,8 százalék volt, és Lettország a leginkább érintett országok közé tartozott. A balti államokat különösen súlyosan érintette az elvándorlás: kis népességük miatt minden egyes távozó ember vesztesége nagyobb súllyal jelent meg.

Az újonnan csatlakozó közép-európaiak legnagyobb országa, Lengyelország szintén hatalmas kivándorlási hullámmal szembesült. 2017-re mintegy 2,5 millió lengyel – a 2004-es, nagyjából 38 milliós népesség több mint 6 százaléka – telepedett le az Európai Unió más országaiban. Az ország lakossága 2023-ban ismét megközelítette a 38 millió főt, 2025-ben pedig ismét e szint felé közelített. A kivándorlási hullám gyorsan bontakozott ki: a csatlakozást követő első három évben több mint egymillió ember hagyta el az országot.

Más országokban eltérő mértékű volt a hatás. Észtország 2023-ra 1,35 milliós népességének mintegy 1,5 százalékát veszítette el, ami jóval enyhébb visszaesést jelent. Magyarország népessége 10,1 millióról 9,7 millióra, mintegy 4 százalékkal csökkent. Szlovákia és Szlovénia népessége egyaránt kevesebb mint 2 százalékkal mérséklődött, miközben Csehország szembement a trenddel: lakossága enyhén növekedve elérte a 10,5 millió főt.

Közép-Kelet-Európa egésze azonban így is jelentős mennyiségű humán tőkét veszített. Orvosok, mérnökök és informatikai szakemberek indultak jobb élet reményében nyugatra, otthon pedig egyre nagyobb munkaerőhiány alakult ki. A társadalmi költségek is növekedtek: kiürülő falvak, zsugorodó iskolák és az öregedő népesség által egyre nagyobb nyomás alá kerülő költségvetések jelezték a folyamat következményeit. A korábban fiatalokkal teli vidéki közösségekben ma sokszor már a nyugdíjas korosztály tartja életben a helyi hagyományokat és szolgáltatásokat.

Fordulat előtt

Közép-Európán a kivándorlás maradandó nyomokat hagyott, de megfelelő intézkedésekkel még lehet változtatni a folyamat irányán.

Az egyik bizonyítottan működő eszköz a képzett bevándorlók integrációja. Lengyelország munkaerőpiacát például közel 2 millió ukrán erősíti – a 2022 előtt érkezett bevándorlók és a háború elől menekülők együtt, a 2025-ben aktív népességet tekintve, a lengyel statisztikai hivatal adatai alapján. Az Európán kívülről érkező, képzett munkaerő előtt is megnyitott kapuk – nem csupán a konfliktusövezetekből érkezők számára – enyhíthetnék a régió munkaerőhiányát. Ez úgy járulhat hozzá a gazdasági növekedéshez, hogy közben nem szükségszerűen bontja meg a helyi társadalmi alapokat; Lengyelország tapasztalata már ennek lehetőségét mutatja.

A születésszámok alakulása szintén kiemelt figyelmet érdemel. Magyarország erre is szolgáltat példát: a családi adókedvezmények és a lakhatási támogatások hozzájárultak ahhoz, hogy 2016 és 2020 között 5,5 százalékkal emelkedjen a születések száma a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint. A gyermeknevelést segítő szolgáltatások és a célzott pénzügyi támogatások Közép-Európa országaiban is javíthatják a kedvezőtlen demográfiai folyamatokat. Litvánia termékenységi arányszáma 2023-ban 1,61 volt az Eurostat szerint, messze elmaradva a népesség egyszerű reprodukciójához szükséges 2,1-es szinttől. A következetes, hosszú távú családpolitika ezen a téren is megfordíthatja a kedvezőtlen trendet.

A kép teljességéhez azonban a népesség megtartása is hozzátartozik. Észtország technológiai szektora – amely 2023-ban a Statistics Estonia adatai szerint a GDP növekedéséhez 7 százalékos hozzájárulást jelentett – olyan magas hozzáadott értékű munkahelyeket teremt, amelyek a képzett munkaerőt az országban tartják. A digitális gazdaság, a zöldipar vagy a feldolgozóipar fejlesztése az A8 egészében hozzájárulhatna ahhoz, hogy a fiatalok számára otthon is vonzó életpályák nyíljanak, mérsékelve Nyugat-Európa elszívó hatását.

Románia – amely 2007-ben csatlakozott az Európai Unióhoz – ennek ellenkező oldalát mutatja. 2018-ig 3,4 millió román állampolgár hagyta el az országot, ami a teljes népesség 17 százalékának felelt meg a román Országos Statisztikai Intézet adatai szerint. Ezt a veszteséget az ország azóta sem tudta teljes egészében ledolgozni.

A következő évek próbára teszik a régió döntéshozóinak elszántságát. Lengyelország népessége 2026-ban is megközelíti a 38 millió főt, míg Litvánia 2,9 millió, Lettország pedig 1,9 millió körüli szinten stabilizálódott. A többi országban vegyes a kép: van, ahol stabilizálódott a helyzet, máshol továbbra is lassú csökkenés figyelhető meg.

A következő lépés egyértelmű: az újonnan érkezők integrációja, a családok támogatása és a helyben elérhető gazdasági lehetőségek együttesen kínálhatnak kiutat.